

Ціватий В. Г.

*кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
член правління*

*Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин
м. Київ, Україна*

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ І ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯПОНІЇ В МОНДІАЛІЗОВАНОМУ СВІТОУСТРОЇ ХХІ СТОЛІТТЯ: ТЕМПОРАЛЬНИЙ І ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Міжкультурна комунікація і навчання міжкультурним комунікаціям у сфері міжнародних відносин є інноваційним підходом до підготовки випускників в інституціях вищої освіти. Формування професійних компетентностей з міжкультурних комунікацій – це важлива складова інноваційної моделі підготовки фахівців за кордоном і в Україні, зокрема – у сфері міжнародних відносин, журналістики, історії та публічного управління.

Сьогоднішня система політико-дипломатичних координат міждержавних відносин вибудовується в умовах поліцентричного світу ХХІ століття [1, с. 26–29]. Особливе місце в цій диспозиції обіймає Японія – одна з провідних держав світу. Динамічний розвиток держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) веде до їх все більш активного позиціонування себе на світовій арені. Дані інституціональні та політико-дипломатичні процеси базуються, перш за все, на розширенні використання в зовнішній політиці інструментарію «м'якої сили» (“soft power”) та ефективній діаспоральній політиці держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Мета даного дослідження – проаналізувати концепт «м'яка сила» та особливості зовнішньої політики Японії в умовах сучасного мондіалізованого світоустрою ХХІ століття, а також визначити регіональні та національні особливості «м'якої сили» зовнішньої політики, публічної дипломатії та діаспоральної політики Японії досліджуваного періоду.

Наразі, поглибленому вивченню підходів і позицій Японії щодо інструментів публічної дипломатії приділяється недостатньо уваги з боку академічних кіл, що є особливо актуальним для вітчизняної наукової думки. З цього приводу можна назвати лише обмежену кількість українських і зарубіжних наукових розвідок, які присвячені окремим аспектам політико-дипломатичної діяльності Японії, зокрема,

діаспоральній політиці. Серед них: Б. Гончар, Б. Гуменюк, С. Корсунський, О. Машевський, М. Кулінич, О. Олійник, С. Пронь, В. Удовік, В. Цватий, Ватанабе Акіо, Масатсуне Катсуно, Хіроші Фуджіта та інші [1, с. 26–29; 2–5].

Японія, серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону, володіє і використовує в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили», а також ефективну політику у сфері публічної, культурної, освітньої та наукової дипломатії. На зростанні потенціалу азійських гравців у даній сфері у 2018 р. було наголошено у доповіді The Soft Power 30. Цей потенціал набув свого інституціонального розвитку у 2019–2022 рр. [6, с. 124–130].

Інституціональну основу політико-дипломатичного інструментарію «м'якої сили» Японії складають: по-перше, багата національна культура і традиції, що йдуть корінням у стародавню історію Японії; по-друге, налагоджена система надання допомоги державам, що розвиваються; по-третє, політичні цінності, сформовані в результаті японського переосмислення американських ідей і практик, запропонованих Токіо в якості моделі повоєнного становлення; по-четверте, популяризація японської культури, традицій, науки і освіти у світовому масштабі; по-п'яте, прогнозована і системна діаспоральна політика, політика співробітництва зі своїми співвітчизниками за кордоном в умовах поліцентричного світоустрою XXI ст.; по-шосте, пріоритетність компетентностей у сфері міжкультурної комунікації, протокольних норм та етикету міжнародної ввічливості.

Інституціональний потенціал японської «м'якої сили» підкріплюється позиціонуванням і статусністю Японії як миролюбної держави. Дана позиція отримала своє підґрунтя в другій половині XX ст. в результаті імплементації в Конституцію Японії положень, які забороняють використання військової сили і права на ведення війни як способу вирішення міжнародних суперечок.

З 1 травня 2019 р., після зречення японського імператора Акіхіто від трону, в Країні висхідного сонця почалася нова ера Рейва (світу і гармонії). Період Рейва розпочався в Японії 1 травня 2019 р., у день, коли новий Імператор Японії, – спадкоємний принц Нарухіто, – зійшов на престол як 126-ий імператор, змінивши свого батька – Імператора Акіхіто, який 30 квітня 2019 р. зрікся Хризантемового трону. Таким чином, з 08 січня 1989 р. до 30 квітня 2019 р. тривало літочислення Хейсей, а з 01 травня 2019 почалася ера Рейва. На цьому напрямі були досягнуті певні успіхи, але залишилися й проблеми. Сама по собі зміна назви ери має чисто символічний характер. Від того, наскільки дійсно гармонійною виявиться політика Японії в нову еру, буде багато в чому залежати успішність її «м'якого впливу» на інші держави.

Концепція «м'якої сили» в Японії має свою національну і регіональну специфіку. Основи концепції «м'якої сили» в теорії та практиці міждержавних відносин були закладені американським політологом Джозефом Наєм на початку 1990-х рр. у монографії *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* [7]. Дане поняття активно увійшло в міжнародно-політичний лексикон, дипломатичну й зовнішньополітичну практику багатьох держав, отримало свій подальший розвиток у монографії Дж. Ная у 2004 р.: *Soft Power: The Means to Success in World Politics* [8].

Концепція Дж. Ная отримала благодатний ґрунт для свого застосування в Японії на початку 1990-х рр. Даний період був пов'язаний з гострою необхідністю пошуку Японією свого місця в системі політико-дипломатичних координат, місця в поліцентричному світі, що змінюється. Подальша економічна рецесія в державі стала додатковим стимулом для активного впровадження й розвитку практик «м'якої сили» в японській зовнішній політиці та дипломатії ХХІ століття. По суті, уся епоха Хейсей, з 1989 по 2019 р., була присвячена спробі переходу Японії від образу «політичного карлика з великим гаманцем» до активної участі держави в міжнародному інституціональному й соціокультурному житті.

На думку експертів, японські політики, через інструменти міжкультурної комунікації, значно розширили розуміння «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію. Відзначається, що в Японії застосування інструментарію «м'якої сили» реалізується в руслі адаптації зарубіжного досвіду та доповнення його національною специфікою з метою просування інтересів японського бізнесу за кордоном і моделі міжкультурної комунікації [9]. На противагу класичним визначенням у стратегіях «м'якої сили» більшості азійських держав успішна економічна модель, дійсно, є одним із ключових ресурсів забезпечення національної привабливості [10].

В офіційних публікаціях Міністерства закордонних справ Японії зазначається, що з метою ефективної реалізації зовнішньої політики необхідно сприяти зацікавленості в зближенні з Японією і формування та просування її позитивного образу за допомогою надання інформації не тільки урядам, а й безпосередньо громадянам, а також шляхом заохочення міжособистісної взаємодії на рівні громадськості. Головними каналами просування «м'якої сили», на думку керівництва зовнішньополітичного відомства держави, повинна бути громадська, публічна і культурна дипломатія, міжкультурна комунікація, діаспоральна політика і політика співпраці з діаспорами світу [3, с. 6–7].

Цілі і завдання публічної дипломатії корелюються в залежності від міжнародно-політичної ситуації в мондіалізованому світі ХХІ століття. Вони характеризуються двома основними практичними формами і векторами міжнародного взаємодії. Перший з них спрямований на розвинені провідні держави світу (США, Францію, Італію, Сінгапур,

Південну Корею) і країни, що стрімко розвиваються, з високим ресурсним і ринковим потенціалом (Китай, Індію, Бразилію). Другий вектор орієнтований на країни, що розвиваються у Південно-Східній Азії, Центральній Азії та Африці. До ключових напрямів роботи японської публічної дипломатії відносяться: міжкультурна комунікація, інформаційна політика і взаємодія зі ЗМІ, освітні програми та програми академічних обмінів, гуманітарне співробітництво і надання офіційної допомоги розвитку (ОДР), діаспоральна політика. У 2014 р., у рамках Міністерства закордонних справ Японії, була озвучена ідея створення ще одного, державного, комунікаційного каналу трансляції японських культурних цінностей, так званого Японського будинку (Japan House) [11].

Спроба концептуального осмислення «м'якої сили» і принципів застосування інструментів публічної дипломатії була зроблена в Японії на високому рівні у 2004 р. Для цих цілей створена Консультативна рада на чолі з професором Університету Хосей Аокі Тамоцу. У результаті, у концепції, запропонованій Консультативною радою, був зроблений наголос на пропаганді унікальної японської масової культури як відправної точки для розуміння й пізнання Японії. Даний підхід знайшов своє втілення в проєкті Cool Japan. Особливість японської «м'якої сили» полягає в акцентуванні уваги на економічних інструментах та міжкультурним моделям комунікації в контексті просування позитивного образу Японії за кордоном [12].

По суті, передвісником стратегії Cool Japan, але вже у сфері бізнесу, можна вважати програму Japan Brand, яка реалізується з 2004 р. Міністерством економіки, торгівлі й промисловості [13]. Вона була включена в Стратегічну програму з інтелектуальної власності Японії, яка стартувала у 2002 р. Реалізація Japan Brand спрямована на просування деяких видів локально виробленої продукції на зовнішніх ринках і є частиною стратегії зі стимулювання зовнішньоекономічної активності малих і середніх підприємств Японії, важливим фактором для успішної реалізації публічної дипломатії та діаспоральної політики [4].

Японське керівництво, у нових геополітичних умовах, підходить до досить тонкої грані між розширенням поняття «м'яка сила» і використанням повноцінних інструментів економічного впливу в рамках класичної «жорсткої сили» [14]. Історичні питання є не тільки проблемою для японської «м'якої сили» та національних особливостей публічної та культурної дипломатії Японії, а й можливим ресурсом її політико-регіонального утвердження. Цілком можливий варіант використання досвіду публічної та культурної дипломатії України [15, с. 124–130]. Історичні та цивілізаційні відмінності Японії від західних країн не стали перешкодою для адаптації та розвитку концепції «м'якої сили» у зовнішній політиці та діаспоральній політиці цієї азійської держави [2; 16].

Таким чином, збагачені практичним досвідом міжкультурної комунікації і національними традиціями методи використання «м'якої сили» дозволяють Японії домагатися істотних успіхів у цій сфері діяльності. При цьому, як й інші держави Азійсько-тихоокеанського регіону, Японія значне місце у своїй політиці «м'якої сили» віддає реалізації програм економічного співробітництва, доповнюючи тим самим класичне розуміння концепції. Стабільне просування Японії в міжнародних рейтингах «м'якої сили» свідчить про результативність застосування практик такого впливу у публічній та культурній дипломатії. Японія цілком успішно має можливість використати й український досвід «м'якої сили» у зовнішній політиці та практичній дипломатії України, ефективним упровадженням моделей міжкультурної комунікації у сфері міжнародних відносин.

Список використаних джерел:

1. Ціватий В.Г. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд XXI століття (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 08. С. 26–29.
2. Корсунський С.В. Зовнішня політика в епоху трансформацій: як не залишитись на узбіччі історії. Київ, 2020. 256 с.
3. Кулінич М.А. Японці бачать в Україні серйозного партнера. Про спільні культурні коди. *День*. 2012. 01 лютого. № 16 (2012). С. 6–7.
4. Public Diplomacy: A New Strategic Imperative, 2016. 196 p.
5. Warren A.S. Japan House: Tokyo's New Public Diplomacy Push. *The Diplomat*. 2017. 22 July. URL: <https://thediplomat.com/2017/07/japan-house-tokyos-new-public-diplo-macy-push/> (дата звернення: 19.11.2022).
6. The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power 2018. USC Center on Public Diplomacy. 2018. URL: <https://softpower30.com/wp-content/uploads/2018/07/The-Soft-Power-30-Report-2018.pdf> (дата звернення: 13.11.2022).
7. Nye J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. N.Y. : Basic Books, 1991. 336 p.
8. Nye J.S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. N.Y. : Public Affairs Group, 2004. 130 p.
9. Hidetaka Yoshimatsu. Japan's Asian Diplomacy Power Transition, Domestic Politics, and Diffusion of Ideas. Palgrave Macmillan Springer-Nature Singapore Pte Ltd., 2021. 306 p.
10. Zakowski Karol, Bochorodycz Beata, Socha Marcin. Japan's Foreign Policy Making. Central Government Reforms, Decision-Making Processes, and Diplomacy. International Springer Publishing AG, 2018. 246 p.
11. What's Japan House. Japan House. Official website. URL: <https://www.japanhouse.jp/en/> (дата звернення: 09.11.2022).
12. クールジャパン戦略について (О стратегии Cool Japan). Cabinet Office. 2012. URL: https://www.cao.go.jp/cool_japan/about/pdf/cj_initiative.pdf (дата звернення: 19.11.2022).

13. 日本ブランド戦略 (Стратегия Japan Brand). Prime Minister of Japan and His Office. URL: https://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/houkoku/090310_nihonbland.pdf (дата звернення: 06.11.2022).

14. Кулінич О. Мій Токіо у свята і будні. Київ : Саміт-книга, 2017. 328 с.

15. Циватый В.Г. Публичная и культурная дипломатия Украины XXI века: институциональное измерение и стратегии развития. *Дискурс-Пи: научный журнал*. 2014. С. 124–130.

16. Historical Dictionary of United States–Japan Relations / John Van Sant, Peter Mauch, Yoneyuki Sugita. Historical Dictionaries of U.S. Diplomacy. No. 4. The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland-Toronto-Plymouth-UK, 2007. 340 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-288-6-47>

Chukhnii O. Yu.

Postgraduate Student

at the Department of International Economic Relations

West Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

Zvarych R. Ye.

Doctor of Economics, Professor,

Head of Department of International Economic Relations

West Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

Lutsiv R. S.

Lecturer at the Department of International Economic Relations

West Ukrainian National University

Ternopil, Ukraine

THE POTENTIAL OF ASIAN URBAN ARCHIPELAGOS

Rapid urbanisational processes during the first two decades of the twenty-first century have caused the development of megacities (with population of ten million people or more) all over the world. That is why we can state that it is the century of transformational cities. Cities accelerate economic growth, contributing